

Logica van het gevoel¹, de homeostase en hun verband

De naam "Logica van het gevoel" is behalve de titel van het boek², ook de naam die in dit boek wordt gegeven aan de vormen van ons interne besturingssysteem, en als definitie wordt gegeven aan filosofie.

Aan het einde van zijn boek (blz.623) geeft Arnold Cornelis zich rekenschap van het zo nadrukkelijke gebruik van de term logica. Hij geeft daar drie redenen voor t.w.:

- verzet tegen de scheiding en de wederzijdse uitsluiting van logica en gevoel;
- laten zien dat de logica het culturele skelet is van menselijk denken waarmee al de menselijke ervaringen worden geïntegreerd;
- schetsen van een sociale en meer bepaald een culturele kennisleer als antwoord op de vraag waar de menselijke logica vandaan komt.

De vraag waar het menselijk gevoel vandaan komt valt, zo stelt Cornelis, buiten de grenzen van zijn onderzoek, die oorsprong legt hij in het menselijk organisme en ziet hij als aangeboren. Gevoel en gevoeligheid kunnen we niet leren, wat we leren is de betekenis van het gevoel, hoe we het gevoel omzetten in intelligentie, daarvoor is de logica de culturele schakel.

Volgens Cornelis is de vraag waar logica vandaan komt in de filosofie en in de wetenschap nog steeds een onopgelost probleem. Hij stelt nu vanuit een sociale en culturele benadering dat logica de uitwerking is van het gevoel dat wordt afgebeeld op de drie stabiliteitslagen in de cultuur. Daarom liggen er ook drie grote betekenisystemen ten grondslag aan de zelfdefinitie en de zelfsturing van mensen en maatschappijen als lerende systemen.

Cornelis vraagt zich af of er een verschil is tussen de logica zoals hij die heeft geschetst en de formele logica. In wezen niet, zo is zijn antwoord. Er zijn ook in de moderne en formele logica drie grote systemen aanwijsbaar, te weten de klassenlogica (blz.624), de relatielogica (blz.625) en de transformatielogica (blz.630).

¹Logica van het gevoel als besturingssysteem

²Arnold Cornelis, Logica van het gevoel
stabiliteitslagen in de cultuur als nesteling der emoties
Stichting Essence Amsterdam-Brussel
Vierde vermeerderde druk 1992

Samenvattend: Arnold Cornelis weet wel waar de logica vandaan komt, namelijk dat het een uitwerking is van het gevoel, maar ontwijkt de vraag waar het gevoel vandaan komt. Dat hij die oorsprong zonder uitzondering in het menselijk organisme legt is onvolledig. Zo kunnen externe gebeurtenissen de oorsprong zijn van gelukkig stemmende, dan wel van droevig stemmende gevoelens. Als je met zoveel woorden zegt niet te weten waar het gevoel vandaan komt, kun je dan nog wel volhouden te weten waar de logica vandaan komt? Hoe dan ook, in het onderstaande zal ik proberen aan te geven, mede aan de hand van de inzichten van Antonio Damasio, waar het gevoel vandaan komt en daarmee ook de grondslag geven voor het verschijnsel logica.

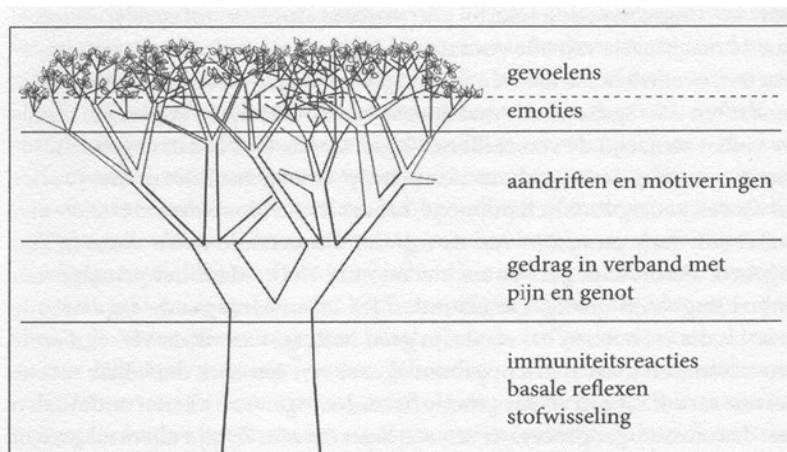
Antwoord op de vraag waar het gevoel vandaan komt

Cornelis: Met de logica van het gevoel is ook de grondslag van het begrip 'ik' verbonden, want gevoel is ons besturingssysteem, de kennis van het eigen systeem, in termen van sturing.(blz.11/12)

Damasio: In de loop van de evolutie heeft de aangeboren en geautomatiseerde toerusting voor de besturing van het leven – de homeostasemachine – zich tot op een hoog niveau ontwikkeld.³

Alle levende organismen, van simpele amoëbe tot de mens, worden geboren met instrumenten die bedoeld zijn om de fundamentele problemen van het leven zonder dat nadenken daarbij nodig is automatisch op te lossen. Die problemen zijn: energiebronnen vinden, die energie opnemen en transformeren, een innerlijk chemisch evenwicht handhaven dat is aangepast aan het levensproces, de structuur van het organisme handhaven door slijtage te herstellen en bronnen van ziekte en fysieke schade af te weren. Dit geheel van reguleringen en de daaruit voortkomende toestand van gereguleerd leven kunnen we met een enkel woord goed aanduiden: homeostase. Damasio beeldt de homeostase af als een grote, wijdvertakte boom van verschijnselen, die verantwoordelijk zijn voor de automatische regulering van het leven.

³Antonio Damasio, Het gelijk van Spinoza. Vreugde, verdriet en het voelende brein. Tweede druk.

Figuur 2.2: Gevoelens ondersteunen nog een ander niveau van homeostatische regulering. Gevoelens zijn een mentale uitdrukkingsvorm van alle andere niveaus van homeostatische regulering.

Antonio Damasio, *Het gelijk van Spinoza* (Amsterdam 2004)

Gevoelens zoals Damasio ze gebruikt, komen voort uit reeksen homeostatische reacties en niet alleen uit emoties.

Zowel Cornelis als Damasio spreken over de besturing van het leven. Damasio heeft het dan over de fysiologische homeostase, waarvan de aanzetten tot opbouw al 2 miljard geleden begonnen zijn. Cornelis spreekt over de sociale homeostase, in zijn terminologie logica van het gevoel, waarvan de eerste tekenen dateren uit de periode dat de stabiliteitslagen werden opgebouwd, ongeveer 5 à 10.000 jaar geleden: ... een mens kan waarnemen, handelen en spreken. Daaruit ontstaan verschillende kennissystemen. (blz.88) en: De logica van het gevoel heeft drie culturele gedaanten ontwikkeld in een historisch verleden dat als een logisch verleden in de cultuur is neergeslagen en bewaard, terwijl ieder mens als individu ook weer deze drie logische lagen doorloopt. (blz. 663)

Zoals hierboven is opgemerkt zijn gevoelens een uitwerking van de (fysiologische) homeostase die in een evolutionair proces van miljoenen jaren geworden is tot wat zij nu is. Daarmee beschikt de (fysiologische) homeostase over de middelen – dus ook over de logica - om de interne en externe omstandigheden van een organisme te taxeren en dienovereenkomstig te handelen zonder dat denken daarbij nodig is. Zo bezien kan de mens beschouwd worden als betekenisdrager van logica en dus geacht worden over de nodige capaciteit te beschikken om zijn besturingsinstrument - logica van het gevoel - verder naar buiten toe uit te bouwen. Met andere woorden: logica van het gevoel kan beschouwd worden als een uitwerking van, dan wel het bewust gemaakte deel van de homeostase.

Terzijde merk ik nog het volgende op. Homeostase is een begrip uit de fysiologie, geïntroduceerd door Water B. Cannon in 1929. Logica van het gevoel omschrijft Cornelis als een filosofisch begrip. Het lijkt er op, dat waar Cornelis spreekt over 'buiten de grenzen van zijn onderzoek', hij doelt op de grens tussen de fysiologie (homeostase) en filosofie / sociologie (logica van het gevoel). In hoeverre deze demarcatie te rijmen is met de ondeelbaarheid van kennis (blz.368) laat ik in het midden. Wat ik in dit verband wel naar voren wil brengen is het pleidooi van Ulrich Libbrecht om het trefwoord "homeostase" als filosofisch concept te aanvaarden, "ook als wij daar onze geliefde zijns wereld met zijn even geliefde lineaire tijd aan moeten opofferen". *Inleiding comparatieve filosofie*; 1995 Van Gorcum &Comp. B.V., Assen.

Huis ter Heide, 29 juli 2013.

[Wim van Mourik](#)